

## Efectes de la crisi econòmica en la subjectivitat

Amarga crisi o a Cris i a Marga

Pau Riba, 1981

### 1. BREUS REFLEXIONS

La paraula crisi etimològicament prové del grec *krísis*, que significava «judici, decisió». Generalment es pot considerar que l'accepció mèdica és la que més èxit ha tingut al llarg de la història i fou Hipòcrates, considerat el pare de la medicina, el primer en utilitzar-la aplicada en aquesta ciència. De fet, no és fins al segle XVII quan la paraula crisi es comença a utilitzar en altres camps del saber, primer en astrologia, i cap al segle XIX, en els àmbits polític i econòmic. Actualment, i per extensió, s'entén per crisi una situació circumstancialment dolenta o difícil d'una persona, una empresa, un afer, una política, etc (Carreras i Martí, 1973). Cal advertir però, que per a Hipòcrates, contràriament al que se sol afirmar, la paraula crisi no significava un canvi, favorable o advers, en el curs d'una malaltia, si no que era el moment clau en què els símptomes i signes de la malaltia permetien el metge emetre un judici pronòstic (Cortés Gabaudan i Ureña Bracero, 2011).

L'insigne col·leccionista Frederic Marès explica a les seves memòries la manera poc comercial com el seu pare entenia l'ofici propi, de «bibliòfil per inclinació i llibreter per necessitat». Com a llibreter el seu pare considerava que calia orientar el client perquè comprés el llibre que més el podia beneficiar, no el que més li complagués (Marès Deulovol, 2000). En aquesta manera d'entendre la professió de llibreter i del costum de comprar llibres hi ha poc lloc per la *satisfacció o el gaudi immediat*, tan preuats avui dia (ideal del consumisme), i es posa en joc la dialèctica del desig. Això comporta privar-se d'alguna cosa perquè hi hagi lloc per a seguir somiant. Avui dia, en canvi, donat que habitualment la mancança en el ser s'omple amb el tenir (diners, cotxes, viatges, sabers, poder, etc.), el fet que ens manqui alguna cosa, un concepte de gran significació, es viu com quelcom vergonyós en comptes de com una oportunitat per a l'enriquiment personal. Aquest diàleg a la llarga enforteix els vincles relacionals i esdevé un major compromís i confiança en els altres. I també implica una dedicació profunda i intensa a l'ofici propi, que en aquest cas s'explica per un gran amor i respecte al saber dels llibres.

**Text extret de <http://www.idees.net>**

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

A Espanya, des del començament de la crisi econòmica, alguns mitjans han informat d'un increment de les consultes a psiquiatria, sobretot per depressió, ansietat o problemes amb l'alcohol i un increment en la prescripció de fàrmacs antidepressius i tranquil·litzants (Europa Press, 2010). L'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria, ha advertit d'un repunt en la taxa de suïcidis l'any 2008, especialment entre els homes, quan prèviament aquesta xifra s'havia anat reduint de forma lenta i progressiva en els últims anys. Igualment exposa que, tot i que són dades preliminars, en alguns serveis de salut mental s'està constatant un increment de l'atenció a urgències per casos d'intents de suïcidis i un augment de la demanda inespecífica per problemes d'adaptació a diverses situacions laborals (Bravo Ortiz, 2011). Cal pensar, però, que les conseqüències psicològiques de la crisi econòmica depenen, no només de l'impacte puntual i agut que pot generar la crisi per si mateixa, sinó que també depenen directament d'aquestes circumstàncies, descrites anteriorment, vinculades a la vida de la societat prèvia al seu adveniment i que estan influïnt abastament en la posició social que adoptem davant la crisi econòmica.

### 2. ELS AFECTES DE LA CRISI

La sensació d'inseguretat causada per la privació del confort o de les necessitats bàsiques de les persones inherent a una crisi econòmica (sigui per la pèrdua de la feina, del valor adquisitiu, etc.) pot comportar un increment de l'ansietat, del consum de substàncies per apaivagar el patiment o de l'elaboració d'un procés de dol, entès, en un sentit ampli, com un procés que ens facilita la renúncia a la satisfacció que ens produïa un objecte o situació estimada qualssevol.

En un procés de dol, un dels exemples més clars de procés de simbolització, és freqüent l'aparició de tristesa, de pèrdua d'interès pel món exterior, de pèrdua de la capacitat d'estimar o d'empobriment de l'estat d'ànim. És un mecanisme de defensa que ens facilita poder restituir allò estimat que hem perdut mitjançant un procés simbòlic. Precisament, donat que avui dia depenem massa del que tenim i no acceptem que quelcom ens pot mancar, la dialèctica del desig no pot operar i els nostres recursos simbòlics es van empobrint. D'aquí n'esdevé irremeiablement una tendència major cap a la depressió, amb el conseqüent risc de suïcidis, i l'ansietat quan estem davant d'una pèrdua (Monseny Bonifasi, 2007).

**Text extret de <http://www.idees.net>**

Les dificultats per elaborar bé el dol són un exemple paradigmàtic que alguna cosa no acaba d'anar prou bé en la societat actual. Això s'observa, per exemple, en dues situacions: la primera és la tendència a medicalitzar de forma excessiva, motivada moltes vegades per raons mercantils, d'algunes situacions no patològiques; en el cas del dol, en concret, no l'hem d'entendre com un procés patològic, no s'ha de confondre amb una depressió. I la segona, que el dol no sigui patològic no vol dir que calgui poc temps per a elaborar-lo; és més, donat que la representació de l'objecte perdut es sosté en in comptables representacions més singulars, en moltes ocasions, tot i tenir un final, és un procés que avança poc a poc (Freud, 2003). Avui dia, però, amb les exigències imperants de productivitat i fortalesa, no ens donem temps per resoldre un dol i, a vegades, es converteix en quelcom que cal dissimular.

També a causa de l'actual empobriment dels recursos simbòlics (bàsicament tot allò relacionat amb l'ús de la paraula), l'angoixa està esdevenint un estat afectiu de pànic en cada cop més persones. Aquest terror pot aparèixer, per exemple, quan en una crisi econòmica succeeixen coses que afecten la pròpia persona directament i sense ni tan sols haver-ho imaginat. Dit d'una altra manera, en el pànic, a diferència de l'angoixa o la por, no hi ha cap referència al futur i esdevé quan hi ha una caiguda o col·lapse del camp simbòlic. Aleshores, es pot desencadenar una crisi personal interna (Freud, 2001 i 2006). Emili Mira, eminent psiquiatre, ho va exemplificar molt bé en el seu llibre *«La psiquiatria en la guerra»* (Mira López, 1944), publicat des de l'exili a Argentina l'any 1944, en fer referència a la psicogènesi de la por: un alumne innocent va replicar a la pregunta del seu mestre - «Vostè té por de la meva pregunta?» - «No senyor, jo tinc por de no saber la resposta», por de no tenir l'enginy suficient per poder respondre. Actualment, però, no discutim més sobre els efectes de la por que sobre les seves causes? La primera és indubtablement un tasca molt més fàcil. Esbrinar, però, les seves causes implica necessàriament posar en joc l'ús dels nostres recursos simbòlics (la paraula) i de retruc, la dialèctica del propi desig.

### 3. LA PLUSVÀLUA

És evident que el discurs capitalista, així com el discurs científic, han estat i són importants pel desenvolupament tecnològic i industrial de la societat. I no es pot negar

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

que aquests dos discursos en concret tenen actualment un gran impacte en molts aspectes de la vida subjectiva de les persones. Per aquest motiu, algunes branques del saber, com per exemple la psicoanàlisi, han fet un estudi rigorós per esbrinar quins són els efectes d'aquests dos discursos en la subjectivitat de les persones.

Jacques Lacan va desenvolupar especialment la relació de la subjectivitat amb el discurs capitalista en el seu seminari de novembre del 1968 anomenat «*D'un Autre a l'autre*» (Lacan, 2006). Lacan va començar el seu seminari recordant que la novetat en el pensament de Karl Marx és el descobriment de l'existència d'un mercat de treball. És a dir, que el tret distintiu del discurs capitalista és que la «força de treball», la força productiva o la mà d'obra, és també una mercaderia. Convé distingir bé entre força de treball i «treball» en el pensament marxista, ja que el treball és la concreció o el resultat del potencial representat per la força de treball. Això fa que el valor econòmic de la força de treball, igual que les mercaderies, estigui sotmès a les fluctuacions del mercat segons les lleis de l'oferta i la demanda (Marx, 2010). Lacan continua el seminari explicant que la plusvàlua, centre del pensament marxista, es demostra amb el descobriment que el treball es compra. La plusvàlua s'obté pel càlcul de la diferència entre el valor de la mercaderia i el del treball de l'obrer i és el benefici que n'obté el capitalista. El benefici que suposa la plusvàlua es sostrau del treballador, *però tampoc no li suposa uns guanys plens al capitalista*, ja que aquest últim ha de reinvertir el benefici en la seva pròpia producció, per exemple, en l'amortització de les màquines utilitzades o en altres despeses per tirar endavant el negoci.

Així doncs, qui pot gaudir vertaderament de la plusvàlua? La plusvàlua és un exemple d'objecte del qual ningú no en pot gaudir de manera plena, tot i que sembli que el discurs capitalista estigui organitzat per poder aconseguir-ho. Lacan afegeix que en la estructura de la plusvàlua hi ha, per tant, una renúncia al gaudi. És a dir, de manera subjectiva, la plusvàlua representa l'objecte d'una funció de renúncia a poder gaudir de manera plena. Aquesta funció estructural del psiquisme, *un objecte que representa allora una mancança*, anomenada per Lacan plus-de-gaudi, va permetre aïllar la incògnita de l'objecte causa del desig (l'objecte a). Un exemple d'això es pot veure a la pel·lícula «*El pont del riu Kwai*» quan el coronel Nicholson (Alec Guinness) renuncia al gaudi de la vida, arrisca la seva pròpia vida en pro que es compleixi la Convenció de Ginebra i progressivament va guanyant la partida al comandant japonès Saito. L'efecte

**Text extret de <http://www.idees.net>**

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

d'això és el que permet aixecar la moral dels seus homes, la il·lusió de construir el pont i superar les penúries del camp de presoners.

A l'any següent, al seminari «*El revers de la psicoanàlisi*» (Lacan, 2006), Lacan formalitza la lògica del discurs capitalista. Per fer-ho utilitza la relació de quatre matememes i quatre llocs (\$ ocupa el lloc de l'agent, S2 el de l'altre o del destinatari, S1 el de la veritat i a el del producte).

Discurs capitalista:

$$\frac{\$}{S1} \rightarrow \frac{S2}{a}$$

En la formalització d'aquest discurs, l'agent subjecte (\$) emet des d'un lloc, la veritat del qual és sentir-se amo (S1). El destinatari és el mercat en forma d'objectes de consum (S2) on l'agent espera produir la satisfacció dels seus desitjos (a). Aquí és on s'observa la perversió del sistema, ja que el discurs mateix assegura una promesa de satisfacció de tots els desitjos en una espiral sense fi. Això té dues conseqüències: la primera, els consumidors cada vegada depenen més dels seus objectes de consum i, la segona, cada cop n'hi ha més quantitat amb la idea de poder satisfer més els consumidors. Aquestes conseqüències es poden observar en situacions diverses, com per exemple, la tendència a consumir sense aturador amb la falsa il·lusió d'estar satisfent els desitjos, la idea d'una seguretat enganyosa negant que podem emmalaltir ja que la salut es compra, o la tendència cada cop més gran a treballar subordinant les accions amb l'objectiu exclusiu de satisfer el suposat client, amb la conseqüent pèrdua d'espontaneïtat i creativitat, i un major impuls per a la imitació o la còpia.

També en aquest seminari, Lacan destaca que la plusvàlua és possible a partir dels efectes del llenguatge, ja que aquest ens determina. Què vol dir això? Doncs que segons el tipus de lectura que es faci d'un determinat fenomen les conseqüències en seran unes o unes altres. Per exemple, després que el Greco fos redescobert pel gran públic fa força anys, alguns experts en fisiologia, immersos en una psicologia materialista de l'època, van intentar demostrar que el pintor havia deformat la llargària de les figures humanes a causa d'un defecte a la vista. Per altra banda, els amants de l'art es deixaven captivar per l'eufòric extatisme de les seves pintures i assimilaven la llargària de les figures a

**Text extret de <http://www.idees.net>**

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

una experiència mística. La primera lectura del fenomen parteix de la fal·làcia, difícil de superar per la fascinació que creen les imatges, que tota persona ben intencionada estarà d'acord amb una concepció de la realitat, és a dir, la conseqüència serà concebre el món de manera canònica. Per contra, els experts en art responen que a cada pintura els factors biològics es treballen activament des del mateix procés cognitiu, i no tan sols com a recordatori d'aquest procés (Prinzhorn, 2001).

I en el cas concret del discurs capitalista? Hi ha uns efectes del llenguatge que determinen “una absolutització del mercat”, molt present, per exemple, en els imperatius publicitaris (compra!), on destaca una lògica basada en el menyspreu de la mancança en el ser i l'afany de tenir béns i enriquir-se per sobre de qualsevol norma. Això fa que cada vegada hi hagi una major dissociació entre el ser i l'aparença, cosa que dificulta la vivència de la crisi com una oportunitat. Així doncs, és fàcil intuir que la lògica actual d'aquest discurs implica un increment del malestar en forma d'angoixa, de depressió o de consum de substàncies. A més a més, també implica una tendència a l'exclusió de persones que no puguin satisfer aquestes exigències de productivitat i consumisme (com els malalts mentals), incrementant cada vegada més les dificultats per tornar-se a col·locar dins d'aquesta lògica si, per qualsevol circumstància vital, una persona en queda exclosa (per exemple, en perdre la feina).

Probablement, aquest sistema no hauria pogut sobreviure durant gaire de temps si no fos pels hàbits d'honestedat i moderació que van caracteritzar els seus orígens. Max Weber, en «*L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*» (Weber, 2010) explica com la manera d'entendre el capitalisme que vivim actualment es caracteritza per haver donat, per motius històrics, legitimitat ètica a la cobdícia. És a dir, el compromís amb l'ànim de lucre ha esdevingut una finalitat en la vida que ha generat una dependència al negoci (que com hem vist, no s'observa en l'exemple de la manera d'entendre el negoci que tenia el pare de Frederic Marès). Aquest component ètic irracional es contradiu amb el sentir moral d'altres èpoques i, segons Weber, la majoria de nosaltres ens hem adaptat a aquesta pràctica argumentant que és necessària perquè el sistema funcioni, que forma part de les condicions necessàries pel triomf en la lluita econòmica.

Quins són els orígens històrics d'aquesta ètica? Pot haver influït en la nostra manera actual d'entendre la professió? Weber continua el seu estudi descrivint la influència de

**Text extret de <http://www.idees.net>**

la cultura protestant, sobretot la corrent ascètica, en el naixement del capitalisme modern i les diferències en les concepcions luterana i calvinista de la professió. En aquesta última, les idees de *predestinació* i *del treball al servei d'una utilitat social* van introduir aquesta ètica de manera progressiva. Per una banda, Déu ja té decidit a priori qui obtindrà la salvació, és a dir, el futur ja està determinat, amb la conseqüent disjuntiva (salvat o reprovat?) en què vivia el fidel de manera constant. I per l'altra, la riquesa obtinguda fruit del treball els confirmava en l'alternativa que ells eren els salvats per Déu, i per tant, l'afany de lucre no era viscut com quelcom reprovable socialment. Ara bé, com a conseqüència, el fidel estava obligat a complir un deure d'ajuda cap als menys afortunats. Probablement aquesta acumulació de capital va iniciar un procés de racionalització que, en el terreny de l'economia, va condicionar, també, una part important dels «ideals de vida» de la societat actual. Quins són aquests ideals i quins són els seus orígens?

#### 4. POLÍTICA ARITMÈTICA O ARITMÈTICA POLÍTICA?

L'historiador grec Plutarc (nascut cap a l'any 46, mort cap a l'any 125 d.C) s'interroga a «*Converses de sobretaula*» sobre quin pot ser el significat d'una afirmació atribuïda a Plató: «Déu es comporta sempre com un geòmetre». Una de les respostes proposa que Plató va voler enviar, justament, un missatge polític: així com l'aritmètica afavoreix una concepció igualitarista de la justícia, perquè opera amb els nombres i fa que es distribueixin parts idèntiques als homes, la geometria recorre a la idea de proporció entre magnituds i, per tant, permet tenir en compte la jerarquia dels mèrits. D'aquesta manera, els partidaris de la democràcia tenen més afinitat amb les distribucions aritmètiques, mentre que els règims oligàrquics o aristocràtics en són més de les distribucions geomètriques, donat que proporcionen recompenses pel talent i els serveis prestats (Thuillier, 1992). En el fons, Plutarc es qüestiona l'afirmació anterior de Plató en termes morals: quina és, doncs, la matemàtica *bona*? Quina expressa una *justícia* més vertadera? Quins són els efectes político-socials i, per tant, econòmics, que pot tenir fer ús d'un determinat llenguatge matemàtic? Sense entrar, però, en judicis morals, també avui dia és legítim preguntar-se quines són les conseqüències d'un determinat discurs científic en la subjectivitat de les persones.

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

A partir del segle XVII, sobretot fruit de la concepció protestant de la professió, es comença a introduir la idea que la naturalesa és intel·ligible i que està ordenada segons unes lleis que es poden descobrir mitjançant el recurs del llenguatge matemàtic. L'èxit d'aquest mètode inductiu, promogut bàsicament pels treballs de Newton, fa que es comencin a establir *veritats científiques*, expressades quantitativament mitjançant models matemàtics. Però, sobretot, aquest pensament s'acabarà exportant per a l'estudi de qüestions socials, i de retruc polítiques, suposadament sotmeses també a aquestes lleis, que tradicionalment es consideraven efecte de la voluntat divina o del lliure arbitri. Aquest seguit de circumstàncies van afavorir la utilització de l'estadística com un nou enfocament d'anàlisi de la societat per part de la burgesia mercantil, que buscava l'augment de la riquesa del rei per fonamentar el seu poder i la intervenció de l'estat en l'economia per regular-ne el seu funcionament (Alfaro Navarro i cols., 2011).

En aquest sentit, Sánchez Carrión ha assenyalat molt bé el paper de l'estadística en aquest procés de naturalització o biologització de qüestions socials i les circumstàncies que han hagut d'esdevenir perquè això sigui possible (Sánchez Carrión, 2001). L'estadística, una eina que, mitjançant el llenguatge matemàtic, permet entre d'altres una hermenèutica *amb dades suposadament objectives*, té un paper clau en el procés de presentar com a biològic un fet de tipus social i molts cops com a pas previ per la seva acceptació com a fet polític. La innovació en el camp de l'estadística al llarg de la història ha permès l'ús de diferents tècniques matemàtiques (per exemple, les tècniques de mostreig) que han contribuït a aquest procés. Seguint aquest mateix exemple, l'autor es pregunta: ¿no s'haurien quedat perplexes les persones del segle XIX en veure que acceptem com a opinions de *tota* la població, els fets d'un nombre reduït de persones (mostra) a les quals se'ls proposa una enquesta?

Actualment, és habitual sentir als mitjans de comunicació exemples d'aquesta mena: «el 79% dels espanyols considera que el nombre de persones d'origen immigrant al país es elevat o excessiu» o «la genètica de l'amor: el 32% dels homes amb la variant d'aquest gen romanen solters, davant del 17% amb el gen estàndard». L'expressió d'aquests fets socials mitjançant nombres o termes biològics fa que siguin admesos com a fets naturals més fàcilment, similars a una constant gravitatòria que, a més, permetrà realitzar prediccions. Això fa que, moltes vegades, aquestes conclusions no s'escoltin com una opinió, sinó com a *veritats científiques inqüestionables*. Aquesta mena

**Text extret de <http://www.idees.net>**



## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

d'expressions pròpies d'un ideal científista, més atractives i legitimades per la societat, tenen de forma intrínseca la falsa il·lusió d'univocitat en la comprensió de les coses i generen, a més, una tendència progressiva cap a una actitud de desresponsabilització o passivitat sobre allò que ens passa.

Influïts per l'empirisme de Francis Bacon (1561-1626) i el materialisme de Thomas Hobbes (1588-1679), alguns pensadors anglesos com William Petty (1623-1687) van fundar la *Royal Society for Improving of Natural Science* al 1660, la societat científica més antiga del Regne Unit. De fet, Petty fou l'economista que més va contribuir en la construcció del que actualment entenem per economia clàssica, anticipant-se al concepte de plusvàlua, fet pel qual Marx el va considerar pare de l'economia. Quan va ingressar al parlament anglès ja era conegut com a gran científic i famós per la seva riquesa relacionada amb l'expropiació de terres a súbdits catòlics per l'expansió del protestantisme a Irlanda. L'obra de Petty es regeix per dos principis fonamentals que recorden les idees protestants de predestinació i filosofia social utilitarista: «tota teoria racional ha de basar-se en proves mesurables i quantificables de forma matemàtica» i «tota teoria racional només es justifica si serveix per aconseguir la pau o la prosperitat de la societat» (Cuello, 1997).

El primer pas del mètode de Petty, conegut com *l'aritmètica política*, fou necessàriament la recol·lecció d'estadístiques per part de l'Estat (fou el primer en aplicar tècniques estadístiques al servei de l'economia). Ara bé, lluny d'un empirisme pur o neutre, aquest mateix mètode estava dirigit per un marc estructural previ, *l'anatomia política*, una hipòtesi que determinava què es mesurava (nombre d'habitants, atributs de les persones, etc.) i com s'interpretava el resultat. Fou al segle XIX, amb les aportacions d'Adolphe Quetelet (1796-1874), quan aquesta mena d'estadística recol·lectora de dades arriba a la seva maduresa. Aquest científic belga va contribuir enormement a la institucionalització dels censos periòdics de l'administració gràcies a la construcció d'un home model, «*l'home mitjà*». És a dir, amb les eines matemàtiques de la mitja i la distribució normal, Quetelet troba les primeres regularitats estadístiques de tipus social amb dades sobre els casaments, la criminalitat o els suïcidis per justificar accions polítiques. Això, però, va suposar un enfrontament amb la filosofia idealista de la llibertat i de la responsabilitat individual que, en la mateixa època, alguns pensadors s'havien esforçat a promoure (Desrosières, 2002). Si el nombre total de crims i de

**Text extret de <http://www.idees.net>**

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

suïcidis en un any és estable i previsible, no queda lloc per al lliure arbitri de l'individu moral.

Atès que les persones formem part inherent d'aquestes qüestions socio-polítiques, hem esdevingut progressivament objecte d'estudi per part del discurs científic mitjançant l'estadística. De fet, Quetelet fou també conegut curiosament en el camp de la medicina pels seus treballs sobre les mesures de l'anatomia humana amb l'índex de massa corporal. Amb l'aportació teòrica de l'origen de les espècies i la selecció natural de Charles Darwin, la idea de model estàtic de Quetelet queda arraconada per les aportacions teòriques de Francis Galton (1822-1911), cosí del famós evolucionista. Seguint Sánchez Carrión (Sánchez Carrión, 2001), donat que la diferència entre forts i dèbils resultava important en la lluita per la supervivència, calia una operativa matemàtica que permetés la mesura de la variabilitat (la variància o desviació típica) i la seva explicació (correlació i regressió), amb la finalitat de controlar-la i, de retruc, poder-la eliminar. Amb aquest objectiu, Galton va crear l'eugenèsia com a ciència per a millorar la raça humana (tant pel que fa a característiques físiques com socials), amb la greu repercussió que això va tenir quan el bàndol alemany va radicalitzar aquestes idees durant la Segona Guerra Mundial.

Així doncs, de la radicalització d'aquest procediment del discurs científic, en el qual subjectes humans són manipulats i observats com a simples objectes, no en queda exclosa ni la medicina ni la mateixa economia. De fet, els orígens de la paraula crisi, l'anatomia política de Petty, l'home mitjà de Quetelet o l'eugenèsia de Galton són sabers que, històricament, no han caminat l'un lluny de l'altre. Mitjançant models estadístics, s'analitzen i orienten qüestions humanes que abans es discutien, es parlaven. En el camp de la medicina, la radicalització d'aquest procediment s'observa molt bé en la tendència a parlar i escoltar cada cop menys als pacients, en part per una excessiva burocratització, donat que s'han de fer còmputos i estadístiques de moltes dades per poder crear protocols. Evidentment, aquesta actitud també ha comportat una medicalització excessiva de determinats fenòmens. Quan la medicina i el discurs capitalista es donen la mà, se'n deriven conseqüències, com el fet d'esdevenir consumidors de recursos sanitaris o una major exclusió dels malalts mentals per les exigències de productivitat.

**Text extret de <http://www.idees.net>**

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

L'octubre de l'any 2005, en època de bonança econòmica, una comissió de la Unió Europea (UE) va elaborar un document oficial amb la finalitat d'establir una estratègia per a millorar la salut mental de la població (Comissió de les comunitats europees, 2005). Aquest informe estima que un 27,4% de la població de la UE entre 18 i 65 anys (82,7 milions de persones) ha patit al menys una forma d'alteració psíquica en el darrer any. Les més freqüents han estat en forma d'angoixa i depressió, i s'espera que aquesta última sigui, l'any 2020, la primera causa de malaltia al món desenvolupat. Després d'aquestes xifres preocupants, n'argumenta les conseqüències en termes de rendibilitat econòmica: calcula que «les malalties mentals generen unes despeses que s'estimen entre el 3 i el 4% del PIB de la UE, sobretot per les pèrdues de productivitat, però també per un increment de les jubilacions anticipades i de la percepció de pensions per discapacitat». I continua, «hi ha altres despeses intangibles relacionades amb la manera com la societat tracta als malalts mentals [...], ja que continuen patint exclusió social, estigmatització, discriminació, o manca de respecte pels seus drets fonamentals i la seva dignitat».

Per altra banda, ja en plena crisi, l'OMS ha publicat aquest any un informe sobre l'impacte de la crisi econòmica sobre la salut mental a la UE (Organització Mundial de la Salut, 2011). Adopta una línia argumental similar: assenyala l'atur, i el conseqüent empobriment, com a factor de risc més important per patir una malaltia mental. Altres factors són la precarietat i la incertesa en el lloc de treball. Segons l'informe, la situació d'atur comporta un risc major de patir depressió, alcoholisme i suïcidi (sobretot en els homes). A la UE, un increment de les taxes nacionals d'atur sembla associat a un increment en les taxes de suïcidi. Aquest fenomen és especialment diàfan a Espanya, on les múltiples crisis bancàries de les dècades dels 70 i 80, que van comportar un increment de les taxes d'atur, coincideixen amb un increment de la taxa de suïcidis i viceversa. També alerta que la pressió econòmica està incrementant l'exclusió social de determinats grups, sobretot gent amb poder adquisitiu baix, però també malalts mentals, nens, gent jove, minories ètniques, immigrants, gent gran, etc.

Quins efectes pot tenir argumentar les conseqüències de la malaltia mental en termes econòmics? En època de bonança econòmica, l'elevada prevalença de la malaltia mental és poc rentable per les pèrdues de productivitat. I ja en plena crisi, l'atur i l'empobriment generalitzat degut a la recessió implicaran un augment de la prevalença de les malalties mentals, i per tant, cal millorar les polítiques de benestar social per

**Text extret de <http://www.idees.net>**

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

evitar que aquestes últimes disminueixin la productivitat. En primer lloc, no s'assenyala la malaltia mental com a responsable directe d'una manca de beneficis? I en segon lloc, utilitzar aquest argument, no implica fomentar un risc de, precisament, major exclusió social, discriminació i estigmatització de determinats grups, en aquest cas, dels malalts mentals? I si, per contra, el discurs capitalista actual - amb la cobdícia com a element fonamental - és en part responsable d'una major exclusió sistemàtica de persones amb la conseqüent pèrdua de riquesa de valors humans? Fins a quin punt no és aquest discurs imperant, entre d'altres, un dels responsables de l'elevada prevalença d'angoixa i depressió?

Així doncs, en un sentit ampli, l'aritmètica està al servei de la política o la política al servei de l'aritmètica? Al meu entendre és una pregunta clau en l'esdevenir de la crisi actual, ja que les conseqüències futures seran ben diferents segons la lectura que se'n faci.

BIBLIOGRAFIA

ALFARO NAVARRO, JL, MESEGUER SANTAMARÍA, M<sup>a</sup>L, MONDÉJAR JIMÉNEZ, J, VARGAS VARGAS, M, «Los inicios de la aritmética política en la Inglaterra del siglo XVII», a: JM RIOBÓO ALMANZOR, I RIOBÓO LESTON (eds.), *Historia de la probabilidad y la estadística*. Santiago de Compostela, A.H.E.P.E., 2011.

BRAVO ORTIZ, MF, «Tiempo de crisis: juntos para resistir mejor», *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, vol. 31, núm. 111 (2011) p. 413-416.

CARRERAS I MARTÍ, J. (dir.), *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1973.

COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES (COM). *Llibre verd. Millorar la salut mental de la població. Cap a una estratègia de la Unió Europea en matèria de salut mental*, Brussel·les, COM, 2005.

CORTÉS GABAUDAN, F, UREÑA BRACERO, J, *Diccionario médico-biológico, histórico y etimológico*. Direcció URL: <http://diccionmed.eusal.es>, consultat el setembre 2011.

CUELLO, R, «Los aportes de William Petty al análisis económico», *Boletín de lecturas sociales y económicas UCA*, núm. 17 (1997) p. 49-54.

DESROSIÈRES, A, «Adolphe Quetelet», *Courrier des statistiques*, núm. 104 (2002) p. 3-8.

EUROPA PRESS, «Las consultas en psiquiatría aumentan un 25%, sobre todo por depresión, ansiedad o problemas con el alcohol», Madrid/Logroño, 25 d'Abril de 2010.

FREUD, S, *Duelo y melancolía 1917*, Buenos Aires, Amorrortu, 2003.

FREUD, S, *Más allá del principio del placer 1920*, Buenos Aires, Amorrortu, 2006.

FREUD, S, *Inhibición, síntoma y angustia 1926*. Buenos Aires, Amorrortu, 2001.

LACAN, J, *El seminario de Jaques Lacan: el reverso del psicoanálisis*. Buenos Aires, Paidós, 2006.

## Article publicat al número 34 de la revista IDEES (Gener/abril 2012)

LACAN, J, *El seminario de Jaques Lacan: de un Otro al otro*. Buenos Aires, Paidós, 2006.

MARÈS DEULOVOL, F, *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades, Memorias de la vida de un coleccionista*, Barcelona, Institut de Cultura de Barcelona, 2000.

MARX, K, *El capital. Antología*, Madrid, Alianza editorial, 2010.

MIRA I LÓPEZ, E, *La psiquiatría en la guerra*, Buenos Aires, Editorial Médico-quirúrgica, 1944.

MONSENY, J, «Vigència de la concepció freudiana de l'angoixa en l'actualitat», *Aloma*, núm. 20 (2007) p. 251- 258.

PRINZHORN, H, «Introducció a la producció d'imatges dels malalts mentals. Una contribució a la psicologia i la psicopatologia de la configuració (1922)», a: *La col·lecció Prinzhorn. Traces sobre el bloc màgic*, Barcelona, Museu d'Art Contemporani de Barcelona i Actar, 2001.

SANCHEZ CARRIÓN, JJ, «Estadística, orden natural y orden social», *Papers: Revista de Sociología*, núm. 63/64 (2001) p. 33-46.

THUILLIER, P, *Las pasiones del conocimiento*, Madrid, Alianza editorial, 1992.

WEBER, M, *La ética protestante y el "espíritu" del capitalismo*, Madrid, Alianza editorial, 2010.

WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), *Impact of economic crises on mental health*, Copenhagen, WHO, 2011.